

Пономаренко Алла,
*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри психології, ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»*

ПОЗИТИВНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЦІННОСТЕЙ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Феномен людської особистості є багатограним та складним, проте в його основі незмінно лежить система цінностей, яка формує критерії оцінки навколишньої дійсності, визначає пріоритети у прийнятті рішень та забезпечує цілісність світогляду, дозволяючи людині зберігати внутрішню стабільність незалежно від зміни зовнішніх обставин. Ціннісні орієнтації не лише спрямовують свідомість і поведінку людини, а й регулюють процес особистісного становлення. Таким чином, будь-яка трансформація в цій системі неминуче призводить до зміни життєвої траєкторії, спричиняючи глибоку переоцінку досвіду та пошук нових сенсів.

Як підкреслюють Н. В. Коляда та Т. Б. Тарасова, сучасні науковці розглядають ціннісні орієнтації особистості як одне з основних структурних утворень та найважливішу характеристику зрілої особистості, оскільки вони визначають її ставлення й особливості взаємодії з навколишнім світом, детермінують і регулюють поведінку людини [1, с. 28].

В умовах війни в Україні дослідження ціннісних трансформацій населення набуває особливої актуальності. Повномасштабне вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року, ставши найбільшим збройним конфліктом у Європі з часів Другої світової війни, спричинило глибоку трансформацію системи цінностей українського суспільства. Загроза фундаментальним основам існування держави та Українського народу спровокувала стан колективного шоку та вимушену переоцінку життєвих смислів починаючи від базової потреби у безпеці до формування високого рівня громадянської відповідальності. Вивчення цієї динаміки є вкрай важливим для розуміння феномену української резильєнтності. Адже саме кардинальна переоцінка цінностей стала підґрунтям для безпрецедентної консолідації соціуму та формування ефективних стратегій адаптації до кризових умов.

Згуртованість українців еволюціонувала в стійку модель колективної солідарності, спрямовану на виживання та організований спротив. Особливо яскраво це проявилось під час масованих атак на об'єкти критичної інфраструктури, що призвели до тривалих блекаутів. Показово, що дефіцит базових ресурсів не спричинив соціальної дезорганізації чи хаосу, а навпаки став каталізатором створення розгалужених горизонтальних мереж взаємодопомоги. Мешканці багатоквартирних будинків та громад самоорганізувалися для вирішення питань енергозабезпечення, облаштування «пунктів незламності» та комунікації. Спільне подолання викликів нівелювало міжгрупові бар'єри, посилюючи ідентифікацію особистості з цілісною спільнотою. У зв'язку з цим, взаємопідтримка трансформувалася в дієвий механізм збереження ментального здоров'я, де альтруїзм та допомога іншому стали інструментом подолання власного екзистенційного стресу.

Війна та вимушена сепарація також докорінно змінили звичний уклад

українських родин. Через міграційні процеси та мобілізацію громадяни були змушені адаптуватися до нових умов, набуваючи більшої автономності та перерозподіляючи обов'язки. Проте фізична дистанція не стала вироком для родинних зв'язків. Сім'я перестала бути лише «спільним побутом», перетворившись на міцний духовний союз, що ґрунтується на довірі та спільному баченні майбутнього. Українці надають цій розлуці особливого сенсу, усвідомлюючи відстань як необхідну ціну за безпеку близьких чи захист держави. Таке усвідомлення допомагає зменшити відчуття самотності, родина залишається надійним тилом для фронту та головною мотивацією для тих, хто перебуває за кордоном. Наведене доводить, що за наявності спільних цінностей криза здатна поглибити стосунки, перетворюючи вірність та любов на прояви внутрішнього спротиву агресії.

Російська збройна агресія проти України також спричинила радикальну трансформацію у структурі ідентичності та ставленні громадян до інституту держави. Соціологічні дослідження фіксують стійку тенденцію до зростання рівня національної самоідентифікації. За даними комплексного соціологічного дослідження, проведеного Центром Разумкова, 91% респондентів відчують гордість за своє громадянство. Ретроспективний аналіз демонструє історичний максимум цього показника, для порівняння: у 2000 році він становив 62%, у 2015 році – 68% [3].

Паралельно відбувається трансформація ієрархії ідентичностей українців.

Результати соціологічних досліджень демонструють стрімке збільшення частки осіб, які відчують гордість за належність до українського громадянства. Якщо на початку 2000-х років лише 40% респондентів ідентифікували себе насамперед як громадян України, то напередодні повномасштабного вторгнення цей показник зріс до 60%, а станом на сьогодні він сягнув рекордних 80% [4].

Така динаміка свідчить про перехід від ситуативного патріотизму до усвідомленої громадянської суб'єктності. Зовнішня загроза перетворила приналежність до України з формально-юридичного факту на глибоку внутрішню потребу та предмет особистої гордості, що не лише забезпечує психологічну стійкість, а й мотивує до активного захисту державного суверенітету. Попри об'єктивну потребу в централізації управління та обмеження воєнного часу, демократичні цінності залишаються домінантою в структурі суспільної свідомості українців.

Результати соціологічного моніторингу Центру Разумкова (квітень–травень 2025 року) підтверджують незмінну прихильність громадян до демократичних стандартів. Згідно зі звітом «Червоні лінії України: громадська думка і національні переконання» 61,2% респондентів визначають демократію як найбільш прийнятну модель державного устрою. Водночас суспільство демонструє реалістичний підхід, 48,3% опитаних вважають, що Україна перебуває на шляху до повної демократизації, ще не досягнувши фінальної точки [2]. Ця позиція свідчить про відсутність ціннісної деградації суспільства, навпаки, демократія сприймається як невід'ємна складова національної безпеки та цивілізаційна альтернатива авторитарній моделі держави-агресора.

Показники соціального оптимізму та віри в державну суб'єктність також залишаються високими. Зокрема, 51% респондентів прогнозують трансформацію України у високорозвинену та впливову європейську демократію. Попри тривалість бойових дій, у суспільстві зберігається високий рівень консолідації навколо ідеї перемоги. Абсолютна більшість українців зберігає непохитну віру в перемогу над росією. Загалом 39,9% опитаних українців цілком вірять у неї, 34% скоріше вірять, 11,4% скоріше не вірять, 4,5% зовсім не вірять. Водночас 58,8% опитаних вважають військову перемогу над російською федерацією цілком реальною [5].

Наведені дані вказують на високу резильєнтність Українського народу. Наше суспільство не лише об'єднане ідеєю опору, а й має сформований запит на демократичну модернізацію у посттравматичний період. Таким чином, віра в перемогу є не ситуативною емоційною реакцією, а фундаментальною когнітивною установкою, що забезпечує тривалу мобілізацію суспільства.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що війна загартувала українське суспільство та об'єднала його як ніколи раніше. Замість паніки чи хаосу люди згуртувалися. Рівень гордості за громадянство сягнув рекордних 91%, а взаємодопомога стала головним інструментом виживання. Навіть попри розлуку через війну українські родини зберегли міцність завдяки спільним цінностям та розумінню важливості боротьби. Громадяни остаточно обрали демократію та європейський шлях розвитку як протипагу російському авторитаризму. Попри складнощі воєнного часу українці зберігають високий рівень оптимізму та непохитну віру в перемогу і це не просто емоції, а глибоке усвідомлене переконання, яке дає суспільству сили продовжувати опір та готуватися до відбудови країни.

Список використаних джерел:

1. Коляда Н. В., Тарасова Т. Б. Психологія розвитку особистості: ціннісні орієнтації в ранньому юнацькому віці. *Слобожанський науковий вісник*. Серія Психологія. 2024. Вип. 2. С. 27–31.

2. Понад 60% опитаних українців вважають демократію найбільш бажаним типом державного устрою, – «Центр Разумкова» та КБФ. URL: <https://detector.media/infospace/article/240707/2025-05-08-ponad-60-opytanykh-ukrainsiv-vvazhayut-demokratiyu-naybilsh-bazhanym-typom-derzhavnogo-ustroyu-tsentr-razumkova-ta-kbf/>

3. Свобода понад усе: українці ставлять демократичні цінності вище за матеріальний достаток – результати дослідження Центру Разумкова. URL: <https://dess.gov.ua/rezultaty-doslidzhennia-tsentru-razumkova/>

4. Сприйняття належності до української нації. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1458&page=1>

5. Скільки українців досі вірять у перемогу над РФ: результати опитування здивували. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/skilky-ukrayintsiv-dosi-viriat-u-peremohu-ukrayiny-rezultaty-opytuvannia-2926442.html>